

“TURIZAM U
JUGOISTOČNOJ EVROPI
POKREĆE SE LOKALNO”

PLATFORMA NALAS-a

Network of Associations of Local
Authorities of South-East Europe

PLATFORMA NALAS-a “TURIZAM U JUGOISTOČNOJ EVROPI POKREĆE SE LOKALNO”

VIZIJA:

Opštine upravljaju turizmom na održivi način, obezbjeđujući ostvarivanje tri vrijednosti:

- *Zadovoljna zajednica i gosti,*
- *Pravedna raspodjela troškova turizma i*
- *Stručna briga i staranje o prirodnom i kulturnom nasleđu*

NALAS

Svrha ove platforme je da se **a) izgradi zajedničko razumijevanje** o održivom razvoju turizma na lokalnom nivou u jugoistočnoj Evropi (JIE); **b) podstiče održivo planiranje i razvoj turizma u JIE** kroz razvoj potencijala Mreže asocijacija lokalnih vlasti jugoistočne Evrope (NALAS); **c) izgradi polazna tačka za opštine i asocijacije lokalnih vlasti (ALV)**, prepoznajući turizam kao relevantnu ekonomsku mogućnost koja se, da bi postala uspješna, mora pažljivo isplanirati i upravljati u cilju buduće kontinuirane upotrebe a donoseći koristi i u sadašnjim vremenima.

Ova platforma, pripremljena na osnovu mogućnosti koje pruža stabilan rast međunarodnog turizma, predstavlja viziju, opšte principe, ciljeve, aktivnosti i preporuke kojima se podstiče sprovođenje pouzdanih politika od strane opština i ALV-a. Njome se teži da se pruži podrška NALAS-u u širenju svoje prakse u regionu JIE, u skladu sa principima promovisanja procesa decentralizacije u jugoistočnoj Evropi i sprovođenja regionalnih inicijativa.

Dokumentom je prepoznato da se **turizam razvija kao višesektorska aktivnost koja se uglavnom odvija na lokalnom nivou i koja rezultira kako sociološkim i ekonomskim, tako i uticajima na životnu sredinu**. Samo odmjerenim planiranjem, rezultati turizma mogu postati atraktivni turistima, uz istovremeno postizanje „održivosti“, što iziskuje pažljivu saradnju i koordinaciju kako privatnog tako i javnog sektora.

Naročito **tri vrijednosti treba da se postignu u razvoju lokalnog turizma**. Kao prvo, treba se ravnomjerno voditi računa o **potrebama lokalnih zajednica i gostiju**. Za postizanje dugoročne održivosti treba da se zadovolje potrebe posjetilaca koji se više puta vraćaju i koji i drugima preporučuju posjete, što podrazumijeva pružanje usluga koje zadovoljavaju ili prevazilaze očekivanja. Međutim, lokalne zajednice moraju da podnesu niz spoljašnjih troškova koji su povezani sa turizmom. S toga, veoma je važno da politike teže ka obezbjeđivanju zajednici maksimalnog ekonomskog povrata.

Kao drugo, treba podsticati povećanje broja i kvaliteta lokalnih poslova koje turizam direktno ili indirektno kreira ili podržava, kroz težnju ka **širokorasprostanjenoj i pravičnoj raspodjeli ekonomskih i socioloških koristi**, uključujući i mogućnosti za unapređenje, prihode i usluge dostupne članovima zajednice koji se nalaze u najnepovoljnijem položaju. Ovo se može postići angažovanjem i ovlašćivanjem ALV-a u planiranju i donošenju odluka o upravljanju i budućem razvoju turizma.

Kao poslednje, razvoj turizma treba da se zasniva na poštovanju i prihvatanju istorijskog nasleđa, autentične kulture, tradicije i prepoznatljivih sadržaja zajednica-domaćina, uz održavanje i prihvatanje pejzažne arhitekture, kako urbane, tako i ruralne, i uz izbegavanje prostorne i vizuelne degradacije. Region JIE je višemilenijumski star prostor, gdje je zajednička istorija i pamćenje geografski susjednih grupa zemalja generisala izvanredno kulturno i prirodno nasleđe. Ovo „bogastvo“ se sastoji od materijalnog nasleđa, kao što su istorijske građevine i rukotvorine, i nematerijalne imovine kao što su kulturne tradicije. Očuvanje obje vrste nasleđa je od velikog značaja kako za dobrobit samog nasleđa, tako i za održivi rast turističkog sektora. Samim tim, regionalno obavezivanje i zajednički pristup očuvanju materijalnih i nematerijalnih, kulturnih i prirodnih dobara je od suštinskog značaja za uspješno rukovođenje turističkim razvojem i za podsticanje plodonosnih razgovora i održivog rasta u cijelom regionu.

2

TURIZAM - POSTOJEĆE MOGUĆNOSTI I USLOVI ZA LOKALNI RAZVOJ U JIE

*Turizam od davnina ima veliki značaj na globalnom nivou. Prema posljednjem Svjetskom turističkom barometru Svjetske turističke organizacije Ujedinjenih nacija (UNWTO¹), broj međunarodnih turista u 2012. godini je porastao za 4% ili na 1.035 milijardu. Dugoročne prognoze su takođe optimistične, budući da se **očekuje dalji porast, tako da će do 2030. godine dostići 1.8 milijardu turista²**, sa prosječnim godišnjim povećanjem od 3,3%.*

*Posebno se očekuje **dalji porast broja međunarodnih posjeta destinacijama rastućih ekonomija i to duplim tempom (+4,4% godišnje) u odnosu na napredni tempo rasta (+2,2% godišnje)**. U apsolutnim vrijednostima, rastuće ekonomije će dobiti prosječno 30 miliona posjeta godišnje, u poređenju sa 14 miliona posjeta tradicionalnim destinacijama razvijenih ekonomija Sjeverne Amerike, Evrope, Azije i Pacifika.*

*U narednih 20 godina očekuje se kontinuirani rast sektora koji nudi ogromne mogućnosti ekonomijama JIE, čime se **može ubrzati ekonomski rast, društveni napredak i održivost životne sredine**, nudeći novi društveni model i poboljšanje kvaliteta života.*

*Iako se zemlje JIE značajno razlikuju po broju turističkih dolazaka i visini troškova, u odnosu na primorske destinacije koje računaju na šire tržište, svjetski trendovi u međunarodnom turizmu i prognoze rasta za cijelo područje, **zajedno sa širokorasprostranim trendovima ka alternativnom turizmu i turizmu sa posebnim interesima, ukazuju na relevantne razvojne šanse za unutrašnjost zemalja³.***

¹ United Nations World Tourism Organization

² Izvor: Izvještaj Turizam u susret 2030., predstavljen na 19 sjednici Generalne skupštine UNWTO, 8-14. oktobar 2011, Gyeongju, Republika Koreja

³ Pogledati na pr. Svjetski ekonomski forum (2011), Izvještaj o putničkoj i turističkoj konkurentnosti

Turizam ne podržava samo otvaranje radnih mjesta u sektoru smještajnih kapaciteta i srodnih turističkih usluga, već takođe otvara prostor za **tržište dobara i usluga u različitim oblastima kao što su prevoz, maloprodaja, izgradnja, kultura, proizvodnja hrane, ribarstvo i poljoprivreda**. U zavisnosti od sektora, turizam je profitabilna industrija čiji razlog postojanja jeste u tome da se konzumira u mjestu nastajanja. Destinacije stvaraju isključivo ljudi koji ih posjećuju i kojima je omogućeno da na lokalnom nivou budu korisnici raznih resursa koji u cjelini čine „**turističko iskustvo**“, što u suštini predstavlja turistički proizvod koji pruža određena destinacija i koji turista koristi, kao što su:

- resursi u obliku prostornih i kulturnih atrakcija koje podstiču ljude da ih posjećuju,
- resursi u obliku sadržaja i usluga, uključujući ljudske resurse, koje ih navode da se zadrže na određenoj lokaciji,
- resursi u obliku infrastrukture i usluga koje utiču na pristupačnost destinacija, kao i različite atrakcije, sadržaji i usluge u samoj destinaciji,
- pružanje podataka, tako da potrošač može da se informiše o destinaciji i njenim resursima.

Samim tim, **odluke o razvoju turizma treba da se donose na najnižem nivou upravljanja, a tamo gdje je adekvatno da se odluke donose na centralnom nivou, lokalni zainteresovani učesnici na koje turizam utiče treba da budu konsultovani i podsticani na učešće**. S tim u vezi, veoma je važno da se:

- u pripremi politika i planova razvoja turizma u potpunosti uključi lokalna zajednica. Ovo se odnosi na uključivanje institucija lokalne samouprave, kao i na sprovođenje procesa širokih konsultacija i učešća zajednice i drugih zainteresovanih subjekata;
- lokalne zajednice osnaže da utiču na odluke o razvoju turizma na svojim teritorijama, uključujući i obezbjeđivanje vještina i znanja potrebnih za efektivno učešće u donošenju odluka na lokalnom nivou.

Zbog zavisnosti turizma od lokalnih okolnosti, **ne mogu se precizno utvrditi najbolje metode ili uloge lokalne samouprave**. U pripremanju i pružanju „turističkog iskustva“ najčešće su uključeni nekoliko privatnih i javnih učesnika, sa više upravljačkih nivoa i sa tržišnim funkcijama koje utvrđuju organizacije za upravljanje destinacijom ili regionalne turističke organizacije, dok se planiranje destinacije obično vrši od strane kombinacije organa za prostorno i regionalno planiranje.

To znači da se **planiranje i razvoj destinacija odvija u složenoj korelaciji institucionalnih i javno-privatnih aranžmana koji uključuju različite organizacije, pa čak i NVO sektor**. Analiza zainteresovanih subjekata koju je izvršio NALAS prepoznala je sledeće grupe:

- na lokalnom nivou: *predsjednik opštine, skupština opštine, lokalna turistička organizacija, lokalni odbori (komiteti) za održivi razvoj, regionalni odbori, agencije za upravljanje destinacijama i NVO sektor;*
- na nivou ALV-a: *menadžeri znanja NALAS-a, službenici za odnose sa javnošću, izvršni direktori;*
- na nacionalnom nivou: *nadležna ministarstva (turizma, ekonomije, itd.), ministarstvo za regionalni razvoj, ministarstvo finansija, ministarstvo saobraćaja i komunikacija, nacionalni odbori za održivi razvoj i carinske službe;*
- na nivou privatnog sektora: *privredne komore, udruženja turističkih vodiča, udruženja hotelijera i vlasnika restorana, udruženje nacionalnih turističkih agencija, reklamne agencije, licencirane turističke agencije, sredstva javnog informisanja, univerziteti za turizam i udruženja poslodavaca;*
- na međunarodnom nivou: *međunarodna i evropska agencija, Evropska komisija, nacionalne privredne komore zemalja izvan JIE, Nacionalna asocijacija italijanskih opština (ANCI), Kinesko udruženje međunarodnih prijateljskih gradova (CIFCA), Francuska nacionalna asocijacija umjetničkih i istorijskih gradova i regija i gradova sa zaštićenim područjima, mreže biodiverziteta, organizacije za održivi razvoj.*

Bez obzira na sistem upravljanja, planiranjem održivog turizma treba da se obezbedi uravnotežena mješavina socioloških, ekonomskih ciljeva i ciljeva koji se odnose na životnu sredinu. Treba sprovoditi ideje konkurentnosti i strateškog planiranja, okupljajući zainteresovane subjekte i šireći informacije iz efektivnih analiza, uklapajući pametne ciljeve i objektivne mjere sa jasnom sprovedbenom strategijom, izrađenom na osnovu relevantnih indikatora održivosti, čija relevantnost i način tumačenja rezultata je prihvaćena od strane zainteresovanih subjekata.

Javno-privatni pristup, zasnovan na jasnim ciljevima, zadacima i indikatorima takođe bi lokalnim samoupravama omogućio pametnu prioritizaciju investicija, zdravu fiskalnu politiku i efektivno prikupljanje sredstava. Na taj način bi se pomoglo u rješavanju unutrašnjih paradoksa koji karakterišu turističku industriju sa posebnim osvrtom na finansiranje turističkih projekata. Rezultati turizma su povećana potrošnja u zajednici i često povećano zapošljavanje, poboljšani multiplikativnim efektom. Međutim, iako je u nacionalnom interesu da se uberu prihodi u obliku poreza na dobit, poreza na dohodak, akciza, itd., to može otežati lokalnom vlastima koje moraju da obezbjede pokriće dodatnih troškova zbog pružanja lokalnih kolektivnih turističkih usluga. To se odnosi na dodatne troškove izazvane kako sakupljanjem otpada, promovisanjem, upravljanjem muzejima i pružanjem informacija, tako i većim kapitalnim investicijama u infrastrukturu i suprastrukturu, budući da se obično uz razvoj turizma javljaju i izazovi prostorne održivosti.

S toga je pitanje finansija od suštinskog značaja za održivi turizam. U cilju obezbjeđenja održivosti kolektivnih turističkih usluga i investicija, lokalne samouprave treba da teže ka povećanju fiskalnog federalizma, podsticanjem javno-privatnog partnerstva i pristupanjem nacionalnim i međunarodnim fondovima, kao što su strukturni fondovi Evropske unije. Odnosna sredstva, takođe, treba da se usmjere na izgradnju kapaciteta privatnih i javnih aktera na lokalnom nivou u oblasti održivosti.

3

PRINCIPI I CILJEVI

Pristup održivog i odgovornog turizma na lokalnom nivou treba da se zasniva na sledećim opštim principima:

- *razvoj turizma treba da se planira na osnovu dugoročne vizije, izbjegavajući kratkoročne pristupe i rješenja koja ne mogu opstati;*
- *po pitanju održivosti, podjednaku važnost treba dati ekonomskim, sociološkim, kulturološkim aspektima i aspektima koji se odnose na životnu sredinu;*
- *etička pitanja treba da budu oslonac politici i aktivnostima koje se odnose na turizam na lokalnom nivou u JIE;*
- *potrebno je prepoznati značaj uticaja turizma i drugih industrija i aktivnosti na lokalnu sredinu i goste, sa osvrtom na direktne i indirektne uticaje i multiplikativne efekte;*
- *potrebno je sprovesti objektivnu procjenu i ocjenu uticaja potencijalnog razvoja turizma i svih trenutnih turističkih aktivnosti, na osnovu pametnih ciljeva i mjerljivih rezultata utvrđenih u skladu sa relevantnim indikatorima održivosti;*
- *potrebno je jačati svijest direktnih korisnika turizma na lokalnom nivou, uključujući i preduzetnike i turizam, o spoljašnjim troškovima povezanim sa njihovim aktivnostima, kako bi na taj način doprinijeli njihovom ublažavanju;*
- *potrebno je promovisati izgradnju kapaciteta lokalne zajednice, kao značajnu komponentu održivog razvoja turizma, zasnovanu na principu pomaganja umjesto na principu propisivanja;*
- *bližu saradnju i zajednički pristup između lokalnih vlasti i zemalja JIE je potrebno dalje unapređivati i širiti putem umrežavanja, razmjene znanja i zajedničkih strategija, aktivnosti i projekata usmjerenih na rješavanje pitanja izazova u turizmu i iskorišćavanje pruženih prilika;*
- *potrebno je promovisati i podržati bližu saradnju sa evropskim zemljama i institucijama, uključujući nacionalne asocijacije lokalnih vlasti;*
- *ALV-e treba da podstiču i olakšavaju razmjenu najboljih praksi u oblasti održivog turizma, kako u okviru zemalja JIE tako i na pan-evropskom nivou.*

4

MJERE I PREPORUKE

U cilju obezbjeđivanja odgovarajućeg angažovanja četiri nivoa zainteresovanih subjekata u oblasti održivog turizma, potrebno je sprovesti sledeće mjere i preporuke:

4.1. Lokalne vlasti treba da:

- *sistemske sprovode strateško planiranje i razvoj održivog turizma, koji uključuje:*
 - » *kontrolu obima, prirode i mjesta razvoja turizma, u cilju sprečavanja neodgovarajućeg pritiska na lokalne prihode i biodiverzitet,*
 - » *zaštitu prirodnog i kulturnog nasleđa putem zdravih kontrola planiranja i dovoljnih upravljačkih kapaciteta,*
 - » *promovisanje partnerskih tijela za upravljanje destinacijama, okupljajući javni, privatni i civilni sektor, uključujući organizacije koje se bave pitanjima zaštite interesa koji se odnose na životnu sredinu, kulturu i lokalnu zajednicu;*
- *uključuje predstavnike lokalnih zajednica i promovira konsultacije i učesće zainteresovanih subjekata u utvrđivanju prioriteta pitanja i odnosnih indikatora održivosti, korišćenjem instrumenata pametne uprave kojima se pruža pomoć u postupanju sa konfliktim mjerama, postiže obavezivanje na efektivno sprovođenje odluka, efektivnije informiše o odlukama i rizicima povezanim sa mogućnostima razvoja turizma;*
- *primjene sistem upravljanja i mjerenja efekata održivog razvoja, koji treba da bude strateški orjentisan, odabran i upravljan prema prioritarnim pitanjima utvrđenim za odnosnu destinaciju;*
- *usvoje realan sistem održivih mjera, indikatora i mjerenja u svim razvojnim planovima koji su direktno ili indirektno povezani sa turizmom, a koje sprovodi lokalna samouprava, uključujući korišćenje zemljišta i izgradnju infrastrukture;*
- *sprovode aktivnosti na izgradnji kapaciteta, šireći dobre prakse i uspostavljajući mreže zainteresovanih subjekata, uključujući i međuopštinsku saradnju, bratimljenje i razmjenu najboljih praksi u regionu JIE i sa evropskim partnerima po pitanjima izazova održivog turizma.*

4.2. Asocijacije lokalnih vlasti treba da:

- poboljšaju svoju koordinaciju i olakšaju ulogu u oblasti održivog turizma, držeći korak sa međunarodnim istraživanjima i znanjem;
- promovišu znanje i vještine u oblasti planiranja održivog turizma, kako svoje tako i svojih članica, podržavajući i šireći rezultate relevantnih istraživanja i informišući i koristeći odgovarajuće znanje o turizmu;
- utvrde i šire po cijelom regionu JIE dobre prakse koje se odnose na održivost, promovišući i podstičući organizovanje studijskih posjeta i drugih razmjena sa evropskim partnerima;
- pruže tehničku i političku podršku lokalnim vlastima i olakšaju im pristup posebnim evropskim i drugim međunarodnim fondovima koji finansiraju projekte i inicijative koje se odnose na održivi turizam.

4.3. Centralne vlasti treba da:

- u svoje nacionalne i regionalne strategije uključe pitanja održivosti, koja se pojavljuju u procesima kojima se obezbjeđuje učešće zainteresovanih subjekata, promoviše i poštuje princip planiranja turizma na lokalnom nivou, reflektuju ciljevi i principi održivog turizma;
- prepoznaju da, u cilju postizanja efektivnih rezultata, politike održivog turizma moraju biti donesene i sprovedene od stane i nacionalnog i lokalnog nivoa, uz odgovarajuće uloge oba nivoa, što je potvrđeno praksom nekoliko zemalja koje su u procesu decentralizacije svojih političkih i administrativnih struktura;
- upotpune nacionalne i regionalne strategije o turizmu sa strategijama koje se sprovode na lokalnom nivou, promovišući efektivnu saradnju u oblasti planiranja i razvoja održivog turizma, pogotovu u odnosu na programe koji se odnose na strukturalne fondove Evropske unije, obezbjeđujući primjenu kriterijuma održivosti u raspodjeli sredstava namjenjenih podršci razvoju turizma;
- aktivno uključe lokalne vlasti u pripremanje i sprovođenje projekata održivog turizma, u cilju prihvatanja ulaznih elemenata i kontrole garancije razvoja turizma od strane najšire zajednice, u odnosu na principe održivosti i subsidijarnosti; u ovom procesu, ako to već nije obezbjeđeno od strane postojećeg institucionalnog okvira, potrebno je uspostaviti lokalne turističke organizacije koje treba da imaju ulogu posrednika i glavnog koordinatora.

4.4. Poslovna zajednica treba da:

- *izbjegava neetički turizam, obezbjeđujući zaštitu djece i manjina i težeći ukidanju svih oblika seksualnog iskorišćavanja i iskorišćavanja na radu u sektoru putovanja i turizma;*
- *usvoji principe održivog turizma i naročito da:*
 - » *konstantno održava nivo kvaliteta, sa fokusom na promovisanje visoko-kvalitetnih proizvoda, usluga i aktivnosti,*
 - » *postupa pravično prema svojim zaposlenima, poštujući njihova prava i prava njihovih reprezentativnih tijela,*
 - » *primjenjuje sisteme upravljanja životnom sredinom, uključujući osoblje i informišući goste,*
 - » *daje podršku očuvanju lokalnog prirodnog i kulturnog nasleđa,*
 - » *kad god je moguće, angažuje lokalno stanovništvo i snabjevače vezane za zajednicu i omogući pristup svojim objektima,*
 - » *se uključi u prikupljanje i praćenje podataka i bude spremna da procjenjuje svoj rad i izvještava o njemu;*
- *sarađuje sa lokalnim vlastima po pitanjima planiranja i razvoja turizma, podržavajući i učestvujući u partnerstvima za destinaciju;*
- *promoviše kako korišćenje šema za certifikovanje i nagrađivanje, pripremljenih na osnovu kriterijuma održivosti, tako i uspostavljanje geografski ili tematski zasnovanih grupa ili mreža, čime se podspješuje uspostavljanje opštih standarda, međusobne podrške i pritisaka od strane članova-kolega.*

Platformu je pripremila Radna grupa NALAS-a za održivi turizam uz podršku Nacionalne asocijacije italijanskih opština (ANCI).

Članovi Radne grupe NALAS-a za održivi turizam:

Abdalajbegović Dženana, predstavnik Saveza opština i gradova Federacije Bosne i Hercegovine

Akindži Ilkaj, predstavnik Zajednice opština Marmare

Coku Iva, predstavnik Asocijacije albanskih opština

Grujuć Slađana, predstavnik Stalne konferencije gradova i opština Srbije

Kek Saša, predstavnik Skupština gradova i opština Slovenije

Kos Marko, Udruženje opština Republike Hrvatske

Kupusija Amir, predstavnik Saveza opština i gradova Federacije Bosne i Hercegovine

Lazarević Slađana, predstavnik Saveza gradova i opština Republike Srpske

Lunkasu Irina, predstavnik Kongresa lokalnih vlasti Moldavije

Miroiu-Lamba Adrian, predstavnik Asocijacije opština Rumunije

Mrvaljević Darko, predstavnik Zajednice opština Crne Gore

Petkov Simeon, predstavnik Nacionalne asocijacije opština Republike Bugarske

Sabani Sara, predstavnik Zajednice jedinica lokalne samouprave Republike Makedonije

Serifi Elena, predstavnik Asocijacije albanskih komuna

Uz podršku:

Formato Roberto, stručnjak za održivi turizam, Nacionalna asocijacija italijanskih opština (ANCI).

Zajazi Kelmend, Izvršni direktor NALAS-a

Janevska Jelena, menadžer znanja i komunikacija NALAS-a

Asistenti za upravljanjem znanjem NALAS-a

Ilijeva-Acevska Nataša, programski službenik za održivi turizam NALAS-a

Fotografije za ovu publikaciju obezbjedili su:

Janevska Jelena

Acevski Goran

Network of Associations of Local Authorities of South East Europe
<http://www.nalas.eu/st/index.aspx>

